

ISBN: 978-99955-45-42-0
UDK: 330.34:316.42

Datum prijema rada: 26.04.2023.
Datum prihvatanja rada: 26.05.2023.
Pregledni naučni rad

STRATEGIJSKI IZAZOVI I REGIONALNA SARADNJA

STRATEGIC CHALLENGES AND REGIONAL COOPERATION

Radmilo Todosijević

University of Novi Sad, Faculty of Economics, Subotica, Serbia
radmilotosijevic16@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5421-6526

Ljiljana Kontić

University of MB, Faculty of Business and Law, Belgrade, Serbia
ljiljana.kontic@yahoo.com
ORCID: 0000-0002-5117-0419

Miloš Todosijević

PhD student, Faculty of Economics, Kosovska Mitrovica, Serbia
milos.todosijevic@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-2732-2355

Apstrakt: *Ekonomski imperijalizam pogodovao je rastu problema zemalja sa nedovoljno razvijenim ekonomijama i produbljivanju tehnološkog jaza. U neregularnim uslovima, za strategijama tragaju i država i ekonomska struktura, generalno i selektivno, u zavisnosti od intenziteta poremećaja i oblastima dešavanja. Na malim geostrategijskim prostorima regionalna saradnja je ključ međusobne stabilnosti i sopstvenog samostalnog razvoja. Kohezija regiona, odbrambeni je mehanizam protiv „darodavaca“ – multinacionalnih kompanija. Što je stepen ekonomskih outputa složeniji, to je potreba za razvojem različitih oblika proizvodne i poslovne saradnje poželjnija. Selekcija strateških izazova rezultat je ciljnih opredeljenja. Verovatnoća uspeha u nestabilnim uslovima korespondira sa usaglašenim interesima. Umrežavanje kao vid saradnje je i uvod u digitalizaciju. Postupnost je neizbežna, jer svaki nekontrolisani „skok“ produbljuje neravnotežu. Pod naletom digitalizacije postepeno će nestajati tržište, kao što je tržište potisnulo feudalizam. Sposobnostima da se po osnovu složenog proizvoda distribuiraju poslovne aktivnosti, stvaraju se pretpostavke za regionalnom saradnjom. Resursi i prostor čine simbiozu.*

Ključne riječi: strategija, ekonomija, saradnja, region, okruženje

JEL klasifikacija: O1, O5

Abstract: Economic imperialism favored the growth of the problems of countries with insufficiently developed economies and the deepening of the technological gap. In irregular conditions, both the state and the economic structure look for strategies, generally and selectively, depending on the intensity of the disturbance and the areas of occurrence. In small geostrategic areas, regional cooperation is the key to mutual stability and independent development. The cohesion of the region is a defense mechanism against "donors" - multinational companies. The more complex the level of economic outputs, the more desirable the need for the development of various forms of production and business cooperation. The selection of strategic challenges is the result of target determinations. The probability of success in unstable conditions corresponds to aligned interests. Networking as a form of cooperation is also an introduction to digitization. Gradualism is inevitable because every uncontrolled "jump" deepens the imbalance. Under the onslaught of digitization, the market will gradually disappear, just as the market suppressed feudalism. The ability to distribute business activities based on a complex product creates prerequisites for regional cooperation. Resources and space form a symbiosis.

Key Words: strategy, economy, cooperation, region, environment

JEL classification: O1, O5

1. UVOD

Monografska tema, koja zahteva interdisciplinarnu saradnju stručnjaka različitog profila, stavila je pred autore istraživački zadatak koji ćemo nastojati sitemski da obradimo sa naglaskom na dominantne pozicije, koje bi opredeljivale ponašanje organizacionih sistema u procesima traganja i oblikovanja svojih strategija, sa zadatkom operacionalizacije projektovanih strategijskih ciljeva, razradjenih kroz taktike i operativna reagovanja, činjenja, radnje.

Politike se po pravilu u procesima odlučivanja nalaze na vrhu piramide svakog egzistirajućeg poslovnog i organizacionog sistema. Homeostatičnost država, ekonomija, preduzeća i uopšte sistema, nužna je pretpostavka negovanja svih oblika saradnje i ekonomija i umetnosti i kulture. Demografska kretanja ne izlaze iz konteksta ni užih ni širih oblika saradnje. U zavisnosti od količine promena izazvanih ratnim i drugim dejstvima i njihovog intenziteta te ponašanja organizacionih sistema, reakcija će biti direktno proporcionalna količini napora koji se u organizacioni sistem unosi, što je saglasno drugom Njutnovom zakonu koji smo modifikovali. Što je turbulencija veća, šira, to je potreba za reagovanjem jača. Svaki vid narušavanja ravnoteže traži homeostatično ponašanje i organizacionih sistema i njegovih strukturnih podsistema. Ponašanje u ratnom okruženju je teško predvidljivo, ali je

reakcija “pre činjenice” osnova za izbegavanje iznenadjenja. U nestabilnom okruženju, svaki sistem neprekidno traga za adekvatnom strategijom (Todosijević&Todosijević, 2023p.278-279)

Za današnju civilizaciju, Norbert Viner je još pre drugog svetskog rata konstatovao “niski nivo homeostatičnosti razvijenog klasnog društva koje on sažeto karakteriše kroz aspect sve veće koncentracije medija komunikacija, uzetih u najširem smislu, u rukama malobrojne klase bogataša. Sredstva informacija tako služe sve većoj akumulaciji moći i bogatstva u okviru jednog uskog društvenog sloja koji Viner označava kao “osnovni antihomeostatični element društva”, odnosno kao glavni faktor njegove strukturne nestabilnosti” (Viner, 1972, p. 9). Strategijama, generalnim ili iz nje izvedenih parcijlnih i pratećih strategija, definiše se težnja i stav ka neprekidnom prilagođavanju i aktivnom povratnom delovanju na izazove delovanja okruženja, ali i obrnuto: delovanje sistema na okruženje. Okruženje nastoji da očuva ravnotežu dok organizacioni sistemi nižeg nivoa imaju ambiciju da prerastu okvire dosadašnjeg sopstvenog okruženja.

Regionalna saradnja kao vid ekonomskih pozicija, može biti posmatrana uže u okviru sopstvenog delujućeg ambijenta i šire, izlazeći iz okvira omeđenog geografsko prostornog okruženja. Vremenska dimenzija je inherentna procesima upravljanja. Nužnim se pokazuje, u procesima projektovanja strategija, definisanje granica prostornog i vremenskog horizonta. Uslov je strategija ponude, koju afirmiše Nova makroekonmija (Pierce, 2005, p.307) i proizvod određenog stepena složenosti koji upućuje na traženje i uspoostavljanje jednog od oblika proizvodne i poslovne saradnje. Specijalizacija je prvi uslov, jer se iz nje izvode i kooperacija i tipizacija.

2. STRATEGIJA I STRATEGIJSKO OPREDELJENJE

U zavisnosti od izazova eksternog okruženja, mogućnosti i stanja u internom ambijentu funkcionirajućeg organizacionog sistema, dominira stanje potrebe za inovativno kreativnim reagovanjem, kao vid traženja nove pozicije u odnosima sa dosadašnjom, pri čemu je zanemarljivo da li je u pitanju potvrđujuća ili nova kreativna strategija. Tradicionalizam u poslovnom okruženju ustupa prostor pridošlicama bilo da je u pitanju klasična konkurencija kroz uklinjavanje u slobodan tržišni prostor ili je u pitanju tehnološki proboj inovativnog karaktera. Preduzeće posluje u “neprijateljskom” okruženju gde su mogućnosti i prostornog i vremenskog delovanja ograničene. Prvo ograničenje su zrele kompanije i relacija prostor – vreme. Biti prvi, biti postojan, biti najbolji. O naučnim i uopšte tehničko tehnološkim trendovima i rešenjima, sadašnjim a naročito budućim, neophodno je u svakom trenutku razmišljati. Digitalizacija postepeno ali nezaustavljivo potiskuje klasično tržište, kao što je i tržište svojevremeno eliminisalo feudalizam. Prodor informatičkih tehnologija i digitalizacije nameće imperativ, naročito kod strategije projektovanja

novih kapaciteta. Stav je, da ponudjena rešenja, u vreme aktiviranja budu na nivou najsavremenijih dostignuća, kako ne bi došlo do obezvređivanja osnovne tehnološke opreme pre perioda u kome je moguće ostvariti reprodukciju.

Treba imati u vidu, da je životni ciklus i proizvoda i tehnologije sve kraći i zato zahtev za dominantnim rešenjima posmatrano u svetskim razmerama. Zbog ubrzanja realizacije dolazećih promena, vreme transfera obezvređenih tehnologija mislimo da je prošlo. Zemlje u razvoju i uopšte male nerazvijene ekonomije ne treba da čekaju reakciju okruženja, već svojom kreativnošću, koja nije mala zahvaljujući narastućem intelektualnom kapitalu, kreiraju svoju tehnološku i civilizacijsku budućnost. Koncentracija kadrova, sredstava i kapaciteta zahteva regionalni interdisciplinarni pristup što je garancija uspešnosti realizacije zajedničkih ali i pojedinačnih projekata (Todosijević, 2002, p.187). Razvojni i inovativni procesi su u funkciji jačanja konkurentske snage preduzeća i imaju za cilj da ukažu na pravce akcija i dinamiku razvoja preduzeća, programiranju razvoja proizvoda i poslovne saradnje, procesa i tehnologija. Liberalizacija trgovinske razmene zahteva stvaranje odbranbenog mehanizma od njenih negativnih uticaja. Protekcionizam, kolonijalizam i pljačka svih oblika dobara od ropstva, preko sirovina kulture i arheološkog blaga do nacionalnih poniženja bio je osnovni model rasta onih koji Vam sada propovedaju otvorenost. Ne, prevelika otvorenost opasnija je od prevelike zatvorenosti i zato zalaganje za traženje sopstvenih razvojnih strategija bez tuđe recepture. Pozitivna iskustva i razmena informacija “da”, receptura “ne”. Najveći broj recepata koji se nude zemljama u razvoju od strane MMF, Svetske banke pa čak i Evropske unije, štetni su po njih. Proširivanje mehanizma finansiranja i stvaranje i funkcionisanje finansijskog tržišta, po stepenu važnosti spada u prioritete jer Evropska unija vremenski produžava budjenje lažne nade. Racionalno ponašanje ekonomija okruženja i ravnoteža uzajamne saradnje su preporuke za ekonomsku politiku. Evolutivni pristup definisanju strategije je kontinuirani i nepovratan jer se „kaseta“ pušta samo jednom navodi Jovanović M. (2022). Kada postoji rastuća neizvesnost izbora rešenja i odluke mogu biti nerazumni.

Propisi EU se odnose na 90.000 stranica - pomenimo samo jedan gde se govori o participaciji radnika u upravljanju. Možda smo baš zbog tog propisa mi danas ovde, jer je dekretima ukinuta participacija i zakonski onemogućena i o njoj se ne sme govoriti. Srbija je jedva sanirala posledice sankcija, izolacije i ratnog razaranja. Traga za novim strategijama kroz davanje umesto prijema subvencija. Sloboda ima svoju cenu. Liberalna trgovina uništila bi ekonomije zemalja Zapadnog Balkana u sudaru s mnogo moćnijim konkurentima. Jeftini uvoz i pojačano zaduživanje država u inostranstvu može delovati kao poplava. Opreznosti nikada dosta. Odsustvo domaćih investiciono sposobnih firmi i osnažene industrije uvećava zavisnost privrede. Reindustrijalizacija protivureči sadašnjoj situaciji!? Ne postoje u ponudi složeni

proizvodi kako za tržište isto tako i za poslovnu diversifikovanu kooperantsku saradnju.

Regionalna EU politika je interesna a to znači navijačka – nije objektivna. Strategije i taktike je normalno da korespondiraju sa postavljenim ciljevima, dolazi do njihovog umrežavanja i nastaju digitalni procesi evolutivnog tipa i tempa. Postoje proizvoljna tumačenja (Jakopin & Perišić, 2010, pp.2-5) kada zastupnici stavova zanemaruju zakonitosti delovanja tehničkog progressa. Ubrzanje a sada i digitalizacija sa svakim novim otkrićem skraćuju prethodna vremena (istraživanje i eksperimentalna primena) i nastoje da produže vreme primene. Osnovna tehnološka oprema postaje standardizovana za pojedina područja eksploatacije prirodnih resursa što joj povećava kombinatornu podobnost primene (Todosijević & Todosijević, 2021 p. 490). Tehnološka inovacija i selektivni proizvod, konkurentskog naboja, su funkcija stvaranja vrednosti i ne predstavlja problem u metodološkom smislu, ali je raspodela ostvarene vrednosti, pravi galimatijas, navijačka i nepravедna.

Kadrovi za istraživanje i razvoj u funkciji inovacije i menadžment aktivnosti moraju se posebno osposobljavati za svaku firmu, proizvod, kompaniju ili inovativnu delatnost. Odlučiti kada treba prestati sa proizvodnjom posatojećeg proizvoda predstavlja strategijsku odluku.

3. INVESTICIJE I METODOLOŠKA ZBRKA?!

Hronična glad za investicijama zemalja u razvoju i nedovoljno razvijenih zemalja, proizvela je i glad za devizama, pri čemu su te države predstavljale čitav jedan vek poligon za eksperimente upravljanja deviznim kursevima. Kada strana valuta postane rezervna valuta, domaća je po pravilu osuđena na obezvređivanje i propadanje (Lukić & Popović, 2022). Manjak investicija proizvodi višak nezaposlenosti što dovodi do izazvanih migracija. Sa povećanom migracijom gubi i bruto društveni proizvod ekonomije jedne zemlje. Devizne doznake koje pristižu iz inostranstva ne mogu da pokriju i uravnoteže stanje BDP. Procene pokazuju da gubitak dodatne vrednosti iznosi preko 900 miliona evra godišnje. Postoje i indirektni gubici zbog nezaposlenosti, tako da se operiše sa cifrom od oko 1,35 milijardi EUR. Prema podacima Narodne banke Srbije (2022), strane direktne investicije su u Srbiji u 2022 g. dostigle nivo od 4,3 – 4,4 milijarde evra. Stim da je za prvih devet meseci 2022 g. godinu. priliv iznosio 2,8 milijardi Eu. Navodimo ove informacije respektujući stanje okruženja koje karakteriše rat u našoj blizini, ali to može da znači i bekstvo kapitala u “sigurnost”, jer ništa tako osetljive senzore nema kao kapital. Nepogrešivo ide tamo gde se može uvećati. Rat izaziva prazninu, a entropija okoline ne trpi prazno. Kao što se rupa u znanju popunjava neznanjem, obrnuto važi za organizacione sisteme. U Srbiji, Kina je najveći inovesitor u 2022 g. sa približno milijardu Eu., sledi Velika Britanija sa 260,7 miliona, Nemačka sa 247,6 miliona

evra na trećem mestu te Japan na četvrtom mestu sa investicijama vrednim oko 200 miliona evra. (National Bank of Serbia, 2022). Potom imamo: Kipar 185 miliona evra; Slovenija sa 166,6 miliona evra; Austrija 163,7 miliona; Švajcarska 162,6 miliona evra; SAD sa oko 95 miliona, Rusija, Mađarska, Italija, Holandija, Irska, BiH, itd. Odliv kapitala je bio 143 miliona evra ka Francuskoj i 71 mil. evra ka Grčkoj. Smer može biti u povlačenju stranih rezidenata ili ulaganja naših rezidenata. Ne ulazeći u poreklo investicija, strane, domaće, private, javne, ukazujemo na metodološki galimatijas. Pitanje porekla se ne postavlja već samo dovoljnosti. I da naglasimo da nema promašenih investicija već pogrešnih odluka. Svi problem u sadašnjosti, rezultat su pogrešnih odluka iz prošlosti a njihova težina funkcija je vremena i odnosa sa okolinom.

Mi smo se opredelili za metodološki pristup koji zadovoljava i preduzeće i državu i makro okruženje i investitore, jednostavno posmatrano kroz interese i ulagača i šroke skale korisnika potencijalnog outputa. Zapadni ekonomisti pod investicijama najčešće posmatraju ulaganja finansijskog kapitala u trgovanju na berzama ili kupovinu akcija ili obveznica. Tek u novije vreme zapadni ekonomisti prihvataju investicije i kao ulaganja u fiksnu aktivu. Pod investicijama smatramo ulaganja na "gradjevinsko montažne radove, opremu, alat i inventar koji spadaju u osnovne fondove, projektno istraživačke radove i izdatke drugih investicionih radova. Ne spadaju u investicione izdatke geološko istražni radovi koji nisu u vezi sa izgradnjom kao ni ulaganja na generalni remont. Prema tome investiciona ulaganja obuhvataju izdatke za reprodukciju osnovnih fondova kako za novogradnju (proširena reprodukcija) tako isto i za zamenu otpisanih (prosta reprodukcija)" (Khachaturov, 1964, pp. 25-26). Mnogi sektori privrede u međusobnim odnosima čine simbiozu. Poljoprivreda čini osnovnu bazu reproducirajućih sirovina kao inputa za prehranbenu industrijsku proizvodnju. Slično je i sa rudarstvom i ekstraktivnom industrijom, saobraćajnom infrastrukturom i proizvodnim industrijskim kapacitetima, mašinogradnjom i tehnologijom prerade ali i izrade. Ekonomija a i svaki drugi sistem funkcionišu u međusobnoj umreženosti koji sa aspekta stabilnosti insistira na kibernetskoj ravnoteži. Integrisana ekonomija upravo neguje ovaj princip i pristup. Različite oblasti naporedo i zajednički rade na ostvarivanju svojih ciljeva.

Radikalni ekonomisti u prvi plan ističu probleme razvoja malih siromašnih ekonomija, gde njihovo siromaštvo posmatraju kroz prizmu ekonomskog imperijalizma i neokolonijalizma gde multinacionalne kompanije imaju ključnu ulogu. Njihov glavni proizvod i uloga je „razvoj nerazvijenosti“. Špekulantska ekonomija koju mi posmatramo na sledeći način: "prikaži šta moraš, sakrij šta možeš", našla je svoje mesto i u udžbeničkoj literaturi (Miba books, 2003).

U igri su investicioni fondovi otvorenog, te investicioni fondovi zatvorenog tipa te investicije u zalihe kada dodje do raskoraka da proizvodnja ide iznad nivoa prodaje.

Prema funkciji koju imaju u procesu reprodukcije investicije se dele na privredne i neprivredne. Za potrebe razvojne politike važno je posmatrati investicije kao: bruto, nove i neto investicije. Bruto investicije predstavljaju godišnju vrednost povećanja ukupnih investicija. Neto investicije izražavaju pozitivnu razliku između godišnjih bruto investicija i godišnjeg iznosa uplaćene amortizacije. Nove investicije, čiju vrednost dobijamo kada od godišnjih bruto investicija odbijemo godišnju nabavnu vrednost zamenjenih odnosno rashodovanih osnovnih sredstava. Fiksna aktiva treba da je u funkcionalnoj spremnosti uz obavezni protokol – režima održavanja kao uslova kao uslova optimalnog trajanja.

Kompleksno sagledavanje potreba za funkcionisanje celine privrede i za realno sagledavanje ekonomskih učinaka uputno je investicije posmatrati kao direktne koje mogu biti osnovne direktne i vezane direktne investicije i drugu grupu kao indirektne odnosno prateće investicije.

Osnovne direktne investicije služe neposredno ostvarivanju primarnog cilja investiranja, koji je diktiran konkretnom vrstom i obimom poduhvata nezavisno na kojoj se lokaciji ista ostvaruje. Vezane direktne investicije omogućavaju namensko funkcionisanje celine osnovnih investicija. Zadatak im je da povežu osnovne investicije sa specifičnim uslovima uže lokacije. Prostorno vezane sa lokacijom osnovnih direktnih investicija mogu se samostalno ekonomski posmatrati. Njihov projektni profil mora da bude funkcija tehničko - ekonomski racionalnih veličina za potrebe više korisnika.

4. UPRAVLJANJE RESURSIMA

Stepen eksploatacije resursa, može biti samo manji ili jednak ukupno raspoloživim resursima. Pesak je posle vode resurs sa najvećom potrošnjom. Godišnja potrošnja iznosi približno preko 50 milijardi tona. Postoje indicije da američke i evropske industrijske države neće birati sredstva da dodju u posed željenih sirovina, ne da kupe, plate i ostvare ravnopravnu saradnju već kroz korporacije i globalizaciju, koje promovišu silu i moć, ostvare svoje imperijalne ciljeve.

Litijum bi, kao mineral koji bi se eksploatisao, za Srbiju bio “božji dar. Strukturalna pozicioniranost modernog društva zasnovana je na sveobuhvatnom značaju naučno utemeljenih modernih tehnologija. Nekontrolisana ulica i odsustvo kulture znanja, najveći su duhovni zagadjivači. Afirmiše se smart tehnologija. “pametan rudnik”, već danas radi. Projektuju se apsolutno determinisane tehnologije, gde se procesi odvijaju po unapred definisanom softveru. Nema otpadaka. Potrebno je koncentrisati ukupnu umnost svih zemlja regiona i svi oblici saradnje neće izostati. Progres možemo usporiti, ali ga ne možemo zaustaviti. Net zero je moguć, ali ako želimo i znamo rešenje, algoritam je uvek moguće postaviti. Malo znanja proizvodi veliki strah.

Manipulativnim neznanjem nametnut, strah je još veći (Todosijeвић & Todosijeвић, 2020).

EU je 2020. svojim "Акционим планом за минералне сировине" napravila listu od 30 kritičnih mineralnih sirovina. Amerika je zakonom registrovala 36 kritičnih minerala vodeći računa o riziku ponude. Ovakvim stavovima Evrope i Amerike dolazi do usmeravanja moći, čime se povećava rizik od novih turbulencija. U scenariju razvoja zapada, još od 1945 godine na prvom mestu se nalazi stav "neprekidno održavanje konfliktne situacije". Istorija civilizacije to potvrđuje. Ovaj nalet globalizacije, region može zaustaviti samo sopstvenim razvojem i plodonosnom međusobnom saradnjom. Geografsko prostorni okviri to potvrđuju.

5. STRATEGIJE ZA ZEMLJE ZAPADNOG BALKANA

Odlučivanje o izboru strategije polazi od definisanih ciljeva u politici razvoja, imajući u vidu sopstvene razvojne opcije i ponašanje okruženja, te komplementarnost, konkurenciju, kontinuitet i sposobnost reagovanja. "Misaoni eksperiment", je osnova za izazivanje reakcije. To može protivurečiti klasičnim stavovima o strategiji, jer "klasičari uvek pod njom podrazumevaju i duži vremenski horizont i širinu obuhvata njene organizacione strukture" (Todosijeвић R, 2010, p. 35)

Tek kada se utvrdi svrha organizacije može se po pravilu razvijati strategija. Još se nije desilo da se oko jednog procesa slože svi stratezi. Iz toga proizilazi da moramo posmatrati strategiju iz pozicije preskriptivnog pristupa u razvojnom procesu što podrazumeva stvaranje više mogućih strategijskih opcija i racionalnu selekciju među njima sa dogovorenim strateškim kriterijumima.

Centralni problemi naučno tehničkog progressa:

1. Proizvodnja sredstava za rad na visokom nivou proizvodne i ekonomske efikasnosti
2. Sirovine sa aspekta dostupnosti i mogućnosti dopunskog pribavljanja; i
3. Rešavanje energetskeg deficita, su kategorije o kojima je neophodno voditi računa u definisanju strategije.

Podizanjem nivoa tehnološkiosti produžuje se eksploataciono vreme ukupnih inputa.

Kod projektovanja izvorno novih kapaciteta, karakteristično za male zemlje kakve su na Zapadnom Balkanu, osnovna koncepcija profiliranja i veličine kapaciteta je: 50% outputa mora biti u funkciji izvoza, stim da ostatak od 50% izražava nivo dovoljnosti za domaće potrebe, respektujući pritom nivo programiranog uvoza.

Vertikalnom integracijom zasnovanoj na osnovnoj polaznoj sirovini, zadovoljavajućeg nivoa koncentracije, moguće je ostvariti i razviti nove kapacitete na

nivou zadovoljavajućih ekonomsko racionalnih veličina. Izoštavanje poslovne orijentacije podsticano je procesima diferenciranja u grani, ali i rastućom specijalizacijom diktiranom sve većim stepenom determinacije tehničko-tehnoloških rešenja. Primere imamo u industrijalizaciji i specijalizaciji gradjevinarstva, modernoj poljoprivredi, gde se primenjuju industrijski metodi rada i visoka mehanizacija, zatim u saobraćaju i telekomunikacijama, turizmu i ugostiteljstvu, šumarstvu i vooprivredi kroz lov, ribolov i širokog spektra ponuda raznih vrsta proizvoda kao rezultata izvedenih iz osnovnih aktivnosti. Specijalizacija podstiče snažno procese u proizvodnji i diferenciranje potrošnje. Sve su ovo aktivnosti koje nosioci poslovnih sadržaja jedne ekonomije mogu da saradjuju sa regionalnim ekonomijama i šire.

Ukazujemo, da na planu regionalne saradnje, profil proizvodnje služi kao osnova za definisanje zadataka po liniji razvoja proizvoda, koji se mora celovito razvijati (Kontić, 2018). Zemlje i njihove ekonomije iz regiona Balkana, retko mogu biti lideri u razvoju baznih znanja i visokih tehnologija kao i da ostvaruje visoke tehnološke rente. Najčešće smo pratioci i imitatori (Kontić, 2012). Neophodnim se pokazuje da manje razvijene zemlje treba da koriste znanja i tehnologije kojima raspolažu i da tako inoviraju svoje proizvode i usluge, usput povećavajući konkurentnost na osnovu sadržaja proizvoda i usluga (Todosijević & Todosijević, 2021, pp. 485-491). Metafora strategije inovativne ekonomije kao način rezonovanja koji vodi ka interakciji između tehnologije i organizacije u evolutivnom procesu sve se više ističe (Kontić & Jovićić, 2012). Tehnološke inovacije se posmatraju kao mutacije koje ako su uspešne rezultiraju u promenu ekonomskog okruženja. Kombinacijom tehnoloških i tržišnih promena najviše se prevazilazi proces zastarevanja proizvodnih procesa (Prašnikar et al., 2021 pp. 17-19). Tehnološki usmerena strategija jednostavno teži da postigne finansijske i komercijalne prednosti kroz investiranje u novu informatičku tehnologiju i kroz srednjoročno i dugoročno osposobljavanje teži smanjivanju troškova i sticanju uslova za fleksibilnost.

Pristup problemu nedovoljne razvijenosti uslovljen je očekivanjima od investicija. Nema prostora društvenih aktivnosti gde ne postoji potreba za investicijama i gde ne postoji potreba za reagovanjem (Todosijević & Lazović, 2022).

ZAKLJUČAK

Pitanja koja smo postavili u radu bila bi: zašto složeni proizvod? Zašto inovacije, investicije, tehnički progres, regionalna saradnja, okruženje i dr. Tražili smo odgovore, svesni širine obuhvata materije i njene složenosti. Stavovi i mišljenja u radu nemaju karakteristiku modela, recapture, saveta, već nastojanje da čitaoc, donalac odluke i svi oni koji imaju odnos sa ovom problematikom prošire i svoj vremenski i svoj prostorni horizont, sa ciljem izoštravanja kriterija pri selekciji ideja i donošenju odluke o investicijama, gde i odnose u regionalnoj saradnji među ekonomijama i državama tretiramo kao sisteme investicija šireg i većeg nivoa

obuhvatnosti. Saradnja na razvojnim projektima nosi sa sobom pretpostavku preduzimanja aktivnosti kada je bezuslovni kvalitet outputa razvojnog projekta u momentu sačinjavanja i izrade projekta već ispunjen. Naučne prognoze mogu biti samo uslovne prognoze. Želimo li kvalitet outputa (složenog proizvoda) tada, zbog rastuće nesigurnosti okruženja, stepen pouzdanosti razvojnih projekata mora biti visok. Za digitalnu umreženost moraju biti istraženi interesi budućnosti.

LITERATURA

- [1] Khachaturov, T. S. (1964) Економическаја капиталних вложениии. Москва: Економка.
- [2] Kontić, L., & Jović, A. (2012). Innovation Strategies in Serbian Manufacturing Firms—before and during economic crisis. In Conference Proceedings Chapters (pp. 149-165). Bulgarian Association for Management Development and Entrepreneurship.
- [3] Kontić, L. (2012). Innovation activities in the Western Balkans: A comparative analysis of relevant studies. WEstErn Balkans: from staBilIzatIon to IntEgratIon, 333.
- [4] Kontic, L. (2018). Innovation Strategies in European Developing Countries. Strategic Design and Innovative Thinking in Business Operations: The Role of Business Culture and Risk Management, 233-251.
- [5] Jakopin, E.& Perišić, A., (2010). Efekti integracije Srbije u EU na regionalni razvoj. Beograd: Fakultet za ekonomiju, finansije i administraciju (FEFA).
- [6] Jovanović M.(2022) EKONbiz 2022, Globalne promene i savremena ekonomska misao, uvodno izlaganje na međunarodnom naučnom skupu na Fakultetu poslovne ekonomije, Bijeljina, Republika Srpska.
- [7] Lukić V.&Popović S. (2022). Response of Monetary policy climate changes. *Novi economist* Vol 16. No 32 Fakultet poslovne ekonomije Bijeljina.
- [8] Miba books (2003). *Menadžer na mafijaški način, vodič za korporativnog Makijavelija*. Novi Sad: Monoo &Manjana
- [9] National Bank of Serbia (2022). FDI countries 2022. https://www.nbs.rs/sr_RS/drugi-nivo-navigacije/statistika/platni_bilans (access 04/26/2023).
- [10] Pirs V.D.(2005). *Moderna ekonomija*. Beograd: Dereta.
- [11] Prašnikar J., Farčnik, D. &Redek Tj. (2021). Otvorenae inovacije. Teorija i praksa sa osvrtom na periferne države. 15 Međunarodni simpozijum o korporativnom upravljanju“, „Finrar“ i Ekonomski fakultet Banja Luka, 17-19.
- [12] Todosijević R&Lazović S. (2022) Dynamics of Change of the Basic Elements of Enterprise.
- [13] Todosijević R. (2002). Kontroverze pridruživanja Evropskoj uniji; Kopaonik biznis forum, Zbornik radova .

- [14] Todosijević R. (2010). *Strategijski menadžment, Tom I*, Ekonomski fakultet Subotica.
- [15] Todosijević R. Todosijević L. S. (2020). Krize i razvojni (dis)kontinuiteti – kreacije, imitacije, trajanje, opstanak, Financing – naučni časopis za ekonomiju Banja Luka DOI: 10.7251/FIN2002017T , Vol. 2, 4-7.
- [16] Todosijević R. & Todosijević M. (2023) „Rat bez baruta i brzanje naučno tehničkog progressa“, rad prihvaćen za „17. Simpozijum o korporativnom upravljanju: 17-19 maj 2023. Banja Vrućica
- [17] Todosijević R. & Todosijević M. (2021) Inovativni složeni proizvodi kao regionalni izazovi, „15 Međunarodni simpozijum o korporativnom upravljanju“, „Finrar“ i Ekonomski fakultet Banja Luka, 485-491.
- [18] Viner N.(1972). *Kibernetika ili upravljanje i komunikacija kod živih bića i mašina*. Beograd: Izdavačko informativni centar studenata.

SUMMARY

Regional economic integration ? The idea of an economic union of the countries of Southeast Europe that we presented at the Kopaonik Business Forum in 2002. it waited 20 years to grow into the "Open Balkans" (Todosijević, 2002). For the Union to be functionally capable, its members must be economically, historically, and culturally homogeneous enough to avoid constant conflicts. Homogeneity means the ability to tolerate all differences that do not lead to more serious conflicts. For these reasons, the EU did not accept Turkey or other countries. It is necessary to self-organize and define the strategies of one's development and nurture compatible relationships. Self-development is the greatest form of self-protection and economy, culture, and history. The Western Balkans represent an expansive market for high-tech products. Close cooperation can only have beneficial effects on scientific and innovative progress. The new industrial policy is a pillar of strategic trade policy that should preserve the productive capacity and competitive strength of companies, and that is why a new technological triangle between economy, science, and economic policies (states) is needed.

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License